

TISKOVÁ ZPRÁVA

Praha 5. srpna 2022

Akademie věd ČR
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
www.avcr.cz

TRVALE UDRŽITELNÉ ZEMĚDĚLSTVÍ JE CESTA K OMEZENÍ DOPADŮ POTRAVINOVÝCH KRIZÍ

Bez trvale udržitelného zemědělství bude lidstvo jen těžko překonávat společenské i ekologické krize a narazí na planetární limity, za kterými už dochází k degradaci systémů, na jejichž fungování lidstvo závisí. Vědci z celého světa přinášejí návrhy a příklady, jak se k udržitelné produkci potravin dostat a co doopravdy znamená. Současné zemědělské systémy totiž stojí za většinou problémů, se kterými pak bojují. Na výzkumu spolupracoval Petr Jehlička ze Sociologického a Etnologického ústavu AV ČR.

Současný globální potravinový systém je závislý na růstu. Jenže svět se blíží svým planetárním limitům a způsob, jakým se produkují potraviny, situaci výrazně zhoršuje. Aby lidé byli schopni čelit potravinovým krizím, musí se systém změnit. „*Současné agrární systémy – naše znalosti, praxe, instituce, infrastruktura a klíčové plodiny definující dominantní způsoby produkce a spotřeby potravin – se výrazně podílejí na klimatických změnách, ekologické degradaci i úbytku půd,*“ říká Petr Jehlička ze Sociologického a Etnologického ústavu AV ČR. Spolu se třemi desítkami vědců z celého světa se podílel na přípravě programového článku, který otiskl prestižní vědecký časopis *Nature Sustainability*.

Potraviny nesmí být pouze prostředek k vydělávání peněz

Musíme přestat uvažovat o produkci potravin primárně jako o zdroji ekonomického zisku – tak by se dala shrnout hlavní podmínka trvale udržitelného zemědělství. Navrhovaný systém („post-growth metabolism“ – na růst již neorientovaný metabolismus) se opírá o pět principů: princip dostatečného množství potravin (namísto efektivity), princip regenerace prostředí (namísto vytěžování zdrojů), princip spravedlivé distribuce (namísto akumulace), princip potravin jako „společného majetku“ namísto komodity, a princip kultury péče o lidi a prostředí namísto principu kontroly. „*Ten udržitelný systém odmítá sloužit jako prostředek ekonomického zisku – místo toho chce být základem zdravých komunit, ekologie i ekonomiky,*“ vysvětluje Petr Jehlička.

Otázka udržitelného zemědělství je v době války na Ukrajině a související energetické krize ještě palčivější. Experti připomínají, že současný přístup k řešení potravinových krizí spočívá ve zvýšení

produkce, technologické inovaci a ve změnách chování jednotlivců – a varují, že takový přístup nenabízí trvalé řešení.

„Už jsme viděli, co napáchá potravinový systém zaměřený na neomezený ekonomický růst a na maximalizaci zisku na životním prostředí, farmářských komunitách i na našem zdraví – a není to nic dobrého,“ říká spoluautor Steven McGreevy z Oddělení pro výzkum řízení a technologií pro trvalou udržitelnost Univerzity Twente. *„Naštěstí je i mnoho příkladů z celého světa, které ukazují udržitelné prvky v akci. Takové modely musíme podpořit a převést je, či rozvést, do dalších oblastí.“*

České zahrádkaření jako dobrý příklad

Třicet dva vědců z celého světa navrhuje změnu v několika oblastech – v produkci potravin, obchodu, s potravinami svázané kultuře a v institucionální oblasti.

„Měli bychom při našem uvažování o trvale udržitelném zemědělsko-potravinářském systému zohlednit důležitost malého farmářství a zahrádkářství. Podpořilo by to biodiverzitu, zachovalo kvalitu půd a zlepšilo odolnost celého systému proti sociálním a ekologickým šokům,“ vypočítává Petr Jehlička. Malí farmáři dokážou podle vědců lépe hospodařit s půdou i vodou – a to i díky tomu, že jsou se svou půdou mnohem více provázáni.

„Ten článek říká velmi přesvědčivě a hlasem mnoha velkých autorit, co se ve své práci snažím říct už nějakou dobu: modely trvale udržitelné produkce, distribuce a spotřeby potravin, které se řídí pěti uvedenými principy, už existují a fungují, ale jsou přehlíženy, nedoceňovány, neboť se obtížně komercializují a tak dále,“ upozorňuje Petr Jehlička. *„Je tedy třeba hledat cesty, jak tyto existující modely dostávat do většího měřítka a do nových míst světa.“*

Studie vědců ukazuje také na příklad Česka, kde se zahrádkaření těší velké oblibě (věnuje se mu 40 % populace) – a kde domácí a komunitní zahrady vyprodukují více některých druhů čerstvé zeleniny a ovoce než komerční sektor. Poukazují tak na to, že potraviny se často produkují neefektivně a mnohdy se zbytečně dováží, čímž se mimo jiné spotřebovává palivo, a tedy další cenné, kapacitně omezené zdroje.

Zapojení lidí pro zlepšení obchodních modelů

Ve chvíli, kdy se potraviny stanou veřejným, společným zdrojem, mají jednotlivci i společnost mnohem větší sílu a můžou skutečně prosadit udržitelný obchodní model, který bude stavět na první místo zdraví a dobrý život lidí i jejich prostředí.

„Jednotlivec může dělat mnoho užitečných věcí, sám ale samozřejmě systémově nezmění nic, takže je třeba, abych těch aktivních jednotlivců bylo co nejvíce a aby se spojovali a kooperovali. Lidé mohou například tlačit své místní zastupitele k podpoře lokálních potravin ve školách, nemocnicích a veřejných úřadech, mohou nakupovat potraviny lokálně vyrobené a další,“ vyjmenovává Petr Jehlička.

Vědci zároveň upozorňují, že tradiční vnímání plodin, kultura s tím spojená, hraje také velkou roli. A že to, jak se o potravinách mluví, může změnit vnímání společnosti – a třeba dosáhnout toho, že lidé budou potraviny vnímat jako něco společného a že se mohou podílet na formování nových způsobů produkce a spotřeby potravin.

Vše zmíněné pak má zastřešit víceúrovňové a multisektorové řízení (governance) potravinového systému, které propojí dnes často odděleně fungující instituce zodpovědné za zemědělství, veřejné zdraví, vzdělávání i plánování tak, aby vznikl trvale udržitelný potravinový systém.

„V této době si už nemůžeme dovolit ignorovat výhody trvale udržitelného zemědělství,“ říká Petr Jehlička. *„A musíme začít tím, že si sundáme klapky z očí, kterými pro nás jsou současné praktiky i teorie produkce potravin.“*

Více informací:

doc. RNDr. Petr Jehlička, Ph.D.
Sociologický ústav AV ČR
Etnologický ústav AV ČR
jehlicka@eu.cas.cz